

Τρύφωνος Τσομπάνη

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΕΝΑΣ ΡΑΙΔΕΣΤΙΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΣΤΟΝ ΛΑΓΚΑΔΑ
(1891-1967)

Θεσσαλονίκη 2018

Γεώργιος Παπαγεωργίου
Ένας Ραιδεστινός ζωγράφος στον Λαγκαδά
(1891-1967)

Ο Γεώργιος Παπαγεωργίου του Σταύρου και της Ελένης κατάγονταν από τη Ραιδεστό της Ανατολικής Θράκης όπου και γεννήθηκε στα 1891 και ήρθε στην πόλη του Λαγκαδά σε νεαρή ηλικία. Η έλλειψη στοιχείων και γραπτών κειμένων για τον Παπαγεωργίου είναι εμφανής, διότι έζησε σε μία μικρή επαρχιακή πόλη και δραστηριοποιήθηκε καλλιτεχνικά ταπεινά, χωρίς να προβάλλει τη ζωή και το έργο του. Τα όσα στοιχεία παρουσιάζουμε είναι όσα καταφέραμε και συγκεντρώσαμε από μαθητές του, ανθρώπους που τον γνώρισαν και από την οικογένειά του. Η ροπή του προς την τέχνη εμφανίστηκε αρκετά νωρίς και πιθανότατα στη Ραιδεστό πήρε τα πρώτα μαθήματα στη ζωγραφική και έτσι με την ενηλικίωσή του άρχισε να καλλιεργεί το τάλαντό του καθώς από νεαρής ηλικίας άρχισε να ασχολείται σοβαρά με την τέχνη, ζωγραφίζοντας κατ' αρχάς τοπία και νεκρές φύσεις, αργότερα όμως στράφηκε προς την αγιογραφία, μιά και τα Κουλακιώτικα εργαστήρια, που δραστηριοποιούνταν τότε σε όλη τη Μακεδονία και στην επαρχία Λαγκαδά, άρχισαν να

φθίνουν καλλιτεχνικά, από απόψεως διαδοχής των πρώτων καλών και ξακουστών μαστόρων.

Έτσι η πόρτα άνοιγε στον νεαρό Γεώργιο Παπαγεωργίου, για να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε, και άρχισε να ασχολείται εντατικότερα με τη ζωγραφική εκκλησιαστικών θεμάτων, επιταφίων, λαβάρων αλλά και εικόνων που διέθετε στους ναούς της επαρχίας Λαγκαδά και της Θεσσαλονίκης. Η ενασχόλησή του αυτή και η εντατική εργασία στον χώρο της αγιογραφίας και της ζωγραφικής γενικότερα τον καθιέρωσαν ως τον μοναδικό ζωγράφο της περιοχής στις αρχές του 20ού αιώνα με αποτέλεσμα το επώνυμό του να αντικατασταθεί με το όνομα «Ζωγράφος» και ήταν πλέον γνωστός με τον επαγγελματικό του τίτλο παρά με το επώνυμό του. Αναμφίβολα η προηγούμενη εικαστική και ζωγραφική παραγωγή των συντεχνιών των Κουλακιωτών αγιογράφων υπήρξαν πηγές μελέτης και σπουδής για τον νεαρό Γεώργιο, που μη έχοντας τότε δυνατότητα άλλης σπουδής μαθήτευσε στα έργα τους μελετώντας τις εικόνες που κοσμούσαν τους ναούς της περιοχής. Κάποιες επισκέψεις στο Άγιο Όρος άναψαν περισσότερο ακόμα τη φλόγα της αγάπης του για την τέχνη και έδωσαν σταθερότερες βάσεις στην εικαστική του διαδρομή και δημιουργία. Η σύζυγός του διηγούνταν πως συχνά πήγαινε στο Άγιο Όρος σε γνωστά εργαστήρια της εποχής για να μελετήσει και να μάθει τα μυστικά της αγιογραφίας.

Ο Παπαγεωργίου στον προπολεμικό και μετακατο-
χικό Λαγκαδά αποτέλεσε τον δάσκαλο και για άλλους
φερέλπιδες νέους και νέες που είχαν μία ιδιαίτερη
αγάπη για την τέχνη και κάποιοι από αυτούς, όπως
ο Αναστάσιος Γκάγκας, η Ειρήνη Χαρίτου, ο Μάνος
Μιχαηλίδης που δραστηριοποιείται στη Γερμανία με
θεαματική εξέλιξη, αλλά και άλλοι λαϊκοί ζωγράφοι
που ασχολούνταν κυρίως με τη διακόσμηση καταστη-
μάτων ή επιγραφών-πινακίδων, ή ακόμα και τετρά-
τροχων αμαξωμάτων, τα οποία, μετά τη Μικρασιατική
καταστροφή, ήρθαν στην Ελλάδα με τους Μικρασιά-
τες μαστόρους και αποτέλεσαν το αποκλειστικό πλέον
μέσον μεταφοράς και κυκλοφορίας και, κατά τη μι-
κρασιατική απείτηση, ήταν όλα ζωγραφιστά και λου-
λουδιασμένα. Όλοι αυτοί οι λαϊκοί και αυτοδίδακτοι
ζωγράφοι πέρασαν από το εργαστήριο του Παπαγε-
ωργίου, για να δουν, να μάθουν, να εμπνευστούν από
το έργο του, το οποίο κινούνταν στη γνωστή μανιέρα
της εποχής, που ήθελε τη λαϊκότεροτη ζωγραφική να
διακοσμεί σπίτια και καταστήματα. Χρώματα έντονα
και φωτεινά στα ανθοδοχεία και τις νεκρές φύσεις,
ρεαλιστική ζωγραφική ματιά στην απόδοση των θεμά-
των του, αλλά χαμηλοί χρωματικοί τόνοι επικρατού-
σαν στο αγιογραφικό του έργο κατά την παράδοση της
Κωνσταντινουπόλεως τον 19ο και 20ο αιώνα¹. Πρότυ-

1. Βλ Τ. ΤΣΟΜΠΑΝΗ, *Ο Λαγκαδάς των ζωγράφων*, στο www.lagadas.net/olagadastonzograpfon.gr. Για περισσότερα στοιχεία

πο στην αγιογραφική του τέχνη ήταν κυρίως εικόνες Κωνσταντινουπολίτικων εργαστηρίων που επηρέασαν βαθιά την τέχνη των νεανικών του αναζητήσεων, και θα λέγαμε πως αντέγραψε τεχνικές και τρόπους έκφρασης, αλλά είναι εμφανές ότι επηρεάστηκε και από την τέχνη των αγιορείτικων εργαστηρίων, ή από εικόνες της εποχής του μεσοπολέμου που κοσμούσαν ναούς και μοναστήρια. Άλλωστε και η αγιορείτικη τέχνη αυτή την εποχή κινούνταν στη ρεαλιστική φόρμα με σαφείς επιδράσεις από την ευρωπαϊκή ζωγραφική. Εμφανής ο επηρεασμός του από τα εργαστήρια της Κουλακιάς και των συντεχνιών Λάμπου και Μαργαρίτη, των οποίων τα έργα πλεόναζαν στην επαρχία Λαγκαδά και δίδασκαν στον απλό και ολιγογράμματο λαό της εποχής την ιστορία της πίστης². Η ζωγραφική του Παπαγεωργίου διακρίνεται για τη νατουραλιστική της διάθεση και για την προσπάθεια να μιμηθεί θέματα της ευρωπαϊκής ζωγραφικής παράδοσης, με απαλούς χρωματικούς τόνους και κυρίως θερμά χρώματα. Αναμφίβολα το όλο καλλιτεχνικό κλίμα των αρχών του 20ού αιώνα δεν άφησε ανεπηρέαστο τον Παπαγεωργίου, ο οποίος έπρεπε να ακολουθήσει την παράδοση

για την περίοδο αυτή βλ. Ν. ΝΙΚΟΝΑΝΟΥ, *Η μεταβυζαντινή ζωγραφική της Μακεδονίας*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 164-183.

2. Βλ. Ν. Γ. ΤΟΥΤΟΥ, αρχαιολόγου, «Ο εσωτερικός διάκοσμος του ναού Αγίου Δημητρίου Διαβατών», στο *Διαβατά* 2006, σ. 35 και εξ. Και βλ. ΙΛΙΑΝΑΣ ΖΑΡΡΑ, *η Θρησκευτική ζωγραφική στη Θεσσαλονίκη κατά τον 19ο αιώνα*, δ.δ. ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1997.

του αιώνα του. Από την άλλη, ο αγώνας για την επιβίωση δεν άφηγε μεγάλα περιθώρια σε έναν επαρχιώτη ζωγράφο να πρωτοτυπήσει εικαστικά, αφού τα χρόνια που ακολούθησαν ήταν χρόνια πολέμων και εθνικών προβλημάτων που δεν συνέβαλλαν σε κάτι διαφορετικό και πρωτότυπο. Παρ' όλα αυτά η μοναδικότητά του στην επαρχία και το ταλέντο του έδωσαν τη δυνατότητα να επιβιώσει και να συντηρεί αξιοπρεπώς την οικογένειά του ως ζωγράφος και μόνο.

Τα έργα του Παπαγεωργίου που σώζονται σήμερα είναι ελάχιστα και κυρίως εικόνες που απόκεινται στον Μητροπολιτικό Ναό Λαγκαδά, τον ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και κάποια έργα κλασικής ζωγραφικής σε συλλογές ιδιωτών.

Σήμερα στον Μητροπολιτικό Ναό Αγίας Παρασκευής Λαγκαδά σώζονται δύο επιτάφιοι ζωγραφισμένοι σε πανί διαστάσεων 70x110 (Εικ. 1) και 80x130 (Εικ. 2), καθώς και ένα ξυλόγλυπτο λάβαρο που έχει ως θέμα την Ανάσταση του Χριστού (Εικ. 3). Οι επιτάφιοι είναι όμοιοι ως προς το θέμα, θα λέγαμε, ο ένας αντίγραφο του άλλου. Πάνω στο μαρμάρινο βάθρο σε σινδόνα κείται το νεκρό σώμα του Ιησού. Δεξιά και αριστερά ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος κρατούν τη σινδόνα σεβίζοντες στο σώμα του διδασκάλου, ενώ πίσω η Παναγία με τρεις άλλες γυναικείες μορφές, με σταυρωμένα τα χέρια στο στήθος υποκλίνονται προ του νεκρού σώματος του Κυρίου. Η μία γυναίκα κρατά θυμιατήριο. Δεξιά στο βάθος φαίνεται βουνό με τρεις

σταυρούς στην κορυφή, που σημαίνει τον τόπο της σταυρώσεως, τον Γολγοθά. Γύρω από την παράσταση υπάρχει επιγραφή που γράφει: «Ο ΕΥΣΧΗΜΩΝ ΙΩ-ΣΗΦ ΑΠΟ ΤΟΥ ΞΥΛΟΥ ΚΑΘΕΛΩΝ ΤΟ ΑΧΡΑΝΤΟΝ ΣΟΥ ΣΩΜΑ ΣΙΝΔΟΝΙ ΚΑΘΑΡΑ ΕΙΛΗΣΑΣ ΚΑΙ ΑΡΩΜΑΣΙΝ ΕΝ ΜΝΗΜΑΤΙ ΚΑΙΝΩ ΚΗΔΕΥΣΑΣ ΑΠΕΘΕΤΟ». Η όλη παράσταση φέρει ως επιγραφή σε γαλάζιο φόντο το: «ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΘΡΗΝΟΣ». Παράλληλα κάτω ακριβώς από την λάρνακα υπάρχει η υπογραφή του ζωγράφου «Γεώργιος Σ. Παπαγεωργίου» και το όνομα του δωρητού που λέει: «Αφιέρωμα Ζαφειρίου Χ. Βαφειάδη».

Το άλλο σωζόμενο έργο του ζωγράφου είναι το ξυλόγλυπτο λάβαρο του ιστορεί την Ανάσταση του Χριστού (Εικ. 3, 6). Είναι αμφίπλευρη εικόνα που από τη μία πλευρά είναι ζωγραφισμένη η Ανάσταση κατά τον συνήθη τρόπο, με ευρωπαϊκή εικαστική αντίληψη, με τον Χριστό εξερχόμενο του τάφου με κόκκινη χλαμύδα και λευκό ένδυμα στην οσφύ του, κρατώντας λάβαρο, και η άλλα πλευρά ιστορεί την «εις Άδου κάθοδον τοῦ Κυρίου», όπου ο Χριστός εγείρει τους πρωτοπλάστους. Χρώματα φωτεινά και χαρούμενα με καθαρές γραμμές και βέβαιη πινελιά φανερώνει ζωγράφο επαγγελματία και πεπειραμένο.

Ένα ίδιο ακριβώς λάβαρο, σε μικρότερη διάσταση, βρίσκεται στον Ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στον Λαγκαδά έχει το ίδιο εικονογραφικό θέμα και αποτελεί θεματικά αντίγραφο του πρώτου. Φέ-

ρει υπογραφή του ζωγράφου και χρονολογία 1929 (Εικ. 3α, 3β). Επίσης ένα ακόμη λάβαρο της Αναστάσεως, που φυλάσσεται στο εκκλησιαστικό μουσείο, ως εκ της τεχνοτροπίας του και του θέματος, μπορεί άνετα να αποδοθεί στον Γεώργιο Παπαγεωργίου, καθώς έχει απόλυτη ταύτιση χρωματική και θεματολογική με τις άλλες εικόνες του (Εικ. 7). Το κοντάρι του λαβάρου καταλήγει σε ξυλόγλυπτο έξαρμα που διακοσμεί τον τάφο. Ο Χριστός με ύφασμα περί την οσφύν και κόκκινη χλαμύδα εκτινάσσεται του τάφου, στο δε χέρι κρατεί λάβαρο, το οποίο όμως σήμερα έχει καταστραφεί. Άλλα εικονογραφικά έργα, που θα μπορούσαν να αποδοθούν στον Παπαγεωργίου, είναι μία εικόνα του Χριστού Αρχιερέως (Εικ. 8), ένα ακόμη λάβαρο με την εικόνα του Ευαγγελισμού (Εικ. 9), μία εικόνα των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και μία εικόνα με θέμα τη Γέννηση του Χριστού (Εικ. 10), που έχει πολλά εικονογραφικά στοιχεία από την τέχνη του Παπαγεωργίου, όπως και η εικόνα που σώζεται στον Μητροπολιτικό Ναό Λαγκαδά με θέμα τα Εισόδια της Θεοτόκου, όπου ο ζωγράφος αντιγράφει μάλλον εικόνα δυτικής ζωγραφικής αντίληψης³.

Δύο με τρία άλλα έργα του, που διασώθηκαν από φίλους και γνωστούς της οικογένειας Παπαγεωργί-

3. Βλ. για περισσότερα στου Μ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ, *Από τους εικονογραφικούς οδηγούς στα σχέδια των μεταβυζαντινών ζωγράφων*, Αθήνα 1996.

ου, είναι πίνακες με θέματα μη θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Σώζεται ένας πίνακας με λουλούδια, που θα λέγαμε ότι ο Παπαγεωργίου προσπαθεί να μιμηθεί κλασικούς ζωγράφους. Ένας ακόμα πίνακας είναι ένα ήρεμο χιονισμένο τοπίο με χαμηλούς χρωματικούς τόνους που παραπέμπει σε ζωγράφους της γενιάς των ιμπρεσιονιστών (Εικ. 11).

Ο Γεώργιος Παπαγεωργίου έζησε στον Λαγκαδά, ήταν νυμφευμένος και με τη σύζυγό του Ευαγγελία απέκτησαν δύο παιδιά τον Σταύρο και την Ελένη.

Έφυγε από τη ζωή στις 21/1/1967 σε ηλικία 70 ετών και ετάφη στον Λαγκαδά. Ο τάφος του σώζεται ακόμη και σήμερα και ξεχωρίζει από το γεγονός ότι στον επιτάφιο σταυρό υπάρχει σκαλισμένος με βαθύ σκάλισμα ένας άγγελος που κρατά στο χέρι του ένα τριαντάφυλλο (Εικ. 12). Δεν θα μπορούσε ίσως ο τάφος ενός καλλιτέχνη να μην ξεχωρίζει από την κοινή αισθητική αντίληψη των κοιμητηρίων!!!

Εικ. 1. Επιτάφιος Μητροπολιτικού Ναού.

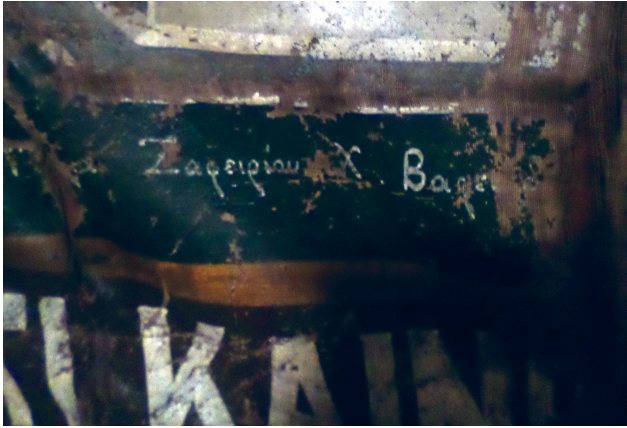
Εικ. 2. Επιτάφιος Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Λαγκαδά.

Εικ. 3. Λάβαρο Αναστάσεως Μητροπολιτικού Ναού Λαγκαδά.

Εικ. 4. Η «εις Άδου κάθοδος» στο Λάβαρο της Μητροπόλεως.

Εικ. 4α. Το όνομα του δωρητού.

Εικ. 5. Λάβαρο Αναστάσεως Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου.

Εικ. 6. Λάβαρο Ι. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου, η «εις Άδου κάθοδος».

Εικ. 7. Λάβαρο του εκκλησιαστικού Μουσείου Λαγκαδά.

Εικ. 8. Ο Χριστός αρχιερεύς.

Εικ. 9. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, Λάβαρο.

Εικ. 10. Η Γέννηση του Κυρίου.

Εικ. 11. Τα Εισόδια της Θεοτόκου.

Εικ. 12. Πίνακας, έργο του Παπαγεωργίου 1945.

Εικ. 13. Ο τάφος του ζωγράφου Γ. Παπαγεωργίου.

